

УДК 330.341.1:658
DOI: 10.60022/2(9)-60S

Куценко Борис Володимирович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ПВНЗ «Європейський університет», Україна

Kutsenko Boris

PhD student

Private Higher Educational Institution «European University», Ukraine

ORCID: 0009-0001-4251-2608

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті обґрунтовано економічний механізм інноваційного розвитку підприємств аграрної галузі, який базується на системній взаємодії ресурсного забезпечення, функціональних складових та результативних показників діяльності. Визначено, що структура механізму охоплює базовий, розвиваючий та інтенсивний компоненти, сформовані за результатами факторного аналізу та спрямовані на забезпечення послідовного переходу від формування інноваційного потенціалу до досягнення стійкого економічного зростання. Доведено, що ключову роль у формуванні чистого фінансового результату відіграє ресурсно-виробнича складова, тоді як фінансово-економічна забезпечує інвестиційну підтримку інновацій, а структурно-динамічна — адаптацію підприємств до змін зовнішнього середовища. Запропоновано підхід до оцінювання ефективності механізму на основі економіко-математичної моделі, що дозволяє визначити силу та напрям впливу окремих факторів на результативність діяльності підприємств.

Ключові слова: інноваційний розвиток, аграрні підприємства, економічний механізм, аграрна галузь, ресурси.

FORMATION OF A MECHANISM FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract. The article substantiates an economic mechanism for the innovative development of agricultural enterprises, which is based on the systemic interaction of resource provision, functional components, and performance outcomes. The proposed mechanism ensures a consistent transition from the formation of innovative potential to achieving sustainable financial growth through the integration of resources, management decisions, and transformation of business processes.

The structure of the mechanism includes three key components: basic, development, and intensive, which were identified based on factor analysis. The basic component reflects resource and production conditions and is aimed at forming the innovative potential of enterprises through modernization of the material and technical base and improving resource efficiency. The development component characterizes financial and economic capabilities, ensuring investment support for innovation and improving the efficiency of financial resource management. The intensive component reflects structural and dynamic transformations, focusing on digitalization, diversification of activities, and adaptation to changes in the external environment.

It is determined that the resource and production factor has the greatest impact on the formation of net financial results, while the financial and economic component provides the necessary conditions for implementing innovations, and the structural and dynamic component ensures long-term competitiveness and adaptability of enterprises.

The effectiveness of the proposed mechanism is evaluated using an economic and mathematical model, which allows determining the direction and strength of the influence of individual factors on enterprise performance. The practical implementation of the mechanism involves a sequence of management actions, including strategic planning, resource allocation, implementation of innovations, monitoring, and adjustment of decisions.

The proposed approach contributes to increasing the financial performance, innovative capacity, and sustainability of agricultural enterprises under conditions of economic transformation.

Keywords: *innovative development, agricultural enterprises, economic mechanism, agricultural industry, resources.*

Постановка проблеми. Сучасне функціонування аграрних підприємств відбувається в умовах високої невизначеності, ресурсних обмежень, технологічних викликів та підвищених вимог до ефективності господарювання, що обумовлює потребу в переході до інноваційної моделі розвитку, що зумовило необхідність забезпечення сталого та конкурентоспроможного розвитку підприємств в умовах посилення глобалізаційних процесів, цифровізації економіки та зростання ролі інновацій як ключового фактора економічного зростання.

Інноваційний розвиток виступає основою підвищення продуктивності, раціонального використання ресурсів, впровадження сучасних технологій та формування доданої вартості, що є особливо важливим для аграрного сектору, який відіграє стратегічну роль у забезпеченні економічної стабільності та продовольчої безпеки. Водночас на практиці інноваційна діяльність підприємств характеризується фрагментарністю, недостатнім рівнем інституційної підтримки, обмеженістю фінансових ресурсів і відсутністю цілісного підходу до управління інноваційними процесами.

За таких умов особливої значущості набуває формування ефективного механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств, який підвищить адаптивність підприємств до змін зовнішнього середовища, забезпечить їх довгострокову конкурентоспроможність та створить передумови для сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств є предметом активних досліджень у сучасній економічній науці, що зумовлено необхідністю підвищення ефективності функціонування аграрного сектору в умовах трансформаційних змін, цифровізації та посилення конкуренції. Значна частина наукових праць присвячена обґрунтуванню сутності організаційно-економічного механізму, визначенню його складових та інструментів забезпечення інноваційної діяльності саме в аграрній сфері.

Так, у дослідженні В. Гнатківського розглянуто особливості формування організаційно-економічного механізму інноваційної стратегії аграрних підприємств із акцентом на необхідності узгодження інноваційних рішень із галузевими особливостями та ресурсним потенціалом [1]. Н. Єфремова визначає механізм управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств як комплекс взаємопов'язаних інструментів, що забезпечують реалізацію інновацій з урахуванням специфіки аграрного виробництва [2].

Концептуальні та методичні засади активізації інноваційного розвитку агропродовольчого комплексу обґрунтовано у роботі С. Тивончук та Я. Тивончук, де підкреслюється важливість поєднання державної підтримки та ринкових механізмів у стимулюванні інновацій у сільському господарстві [3]. У праці В. Матієнка формування механізму розвитку аграрних підприємств розглядається крізь призму комплексного управління розвитком сільських територій, що розширює розуміння інноваційного розвитку як системного процесу [4].

П. Аксенко досліджує компоненти організаційно-економічного механізму розвитку агроформувань в умовах ринкової невизначеності, акцентуючи увагу на їх адаптивності до зовнішніх змін [5]. О. Прокопівщина та О. Коптева В. визначають передумови формування механізму інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та окреслюють його ключові елементи з урахуванням галузевих особливостей [6].

Важливе місце у дослідженнях посідають питання фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Зокрема, Тітенко З. та Долженко І. обґрунтовують фінансовий механізм стимулювання інноваційної діяльності аграрних суб'єктів господарювання, підкреслюючи роль інвестицій, державної підтримки та кредитних інструментів [7]. У роботі Г. Погріщук організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку сільського господарства розглядається як основа підвищення ефективності виробництва та впровадження сучасних технологій [8].

Зарубіжні дослідження зосереджені на особливостях управління інноваційними процесами в аграрному секторі та їх системному характері, інновації в аграрному секторі розглядаються як результат поєднання різних чинників, що формують умови їх впровадження та поширення [9, 10].

Проведений аналіз свідчить, що науковці приділяють значну увагу окремим аспектам формування механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств, зокрема його структурі, фінансовому забезпеченню та інструментам реалізації. Водночас недостатньо розробленим залишається питання комплексного обґрунтування цілісного механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств з

урахуванням сучасних викликів та інтеграції різних підходів до його формування.

Аналіз останніх публікацій засвідчив, що у більшості праць механізм розглядається через окремі складові. Недостатньо уваги приділяється також кількісному обґрунтуванню впливу ключових факторів інноваційного розвитку на результати функціонування аграрних підприємств, що обмежує можливості прийняття ефективних управлінських рішень. У зв'язку з цим постає потреба у розробці концептуально узгодженого механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств, який би поєднував у собі системність, адаптивність та орієнтацію на досягнення стратегічних і операційних результатів діяльності. Саме такий підхід покладено в основу подальшого дослідження та обґрунтування структури і алгоритму реалізації механізму інноваційного розвитку.

Метою статті є розробка економічного механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення наукових підходів дозволяє розглядати організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку аграрних підприємств як цілісну систему взаємопов'язаних організаційних, економічних, фінансових та інституційних елементів, що забезпечують формування, реалізацію та коригування інноваційних процесів відповідно до стратегічних цілей розвитку. Його зміст охоплює сукупність методів, інструментів і важелів планування, фінансування, стимулювання та контролю інноваційної діяльності, спрямованих на узгодження ресурсного потенціалу підприємства з потребами технологічного оновлення та адаптацію до впливу зовнішнього середовища.

Важливою характеристикою такого механізму є поєднання інноваційної та інвестиційної складових, розвиток інфраструктури інноваційної діяльності, а також використання цифрових технологій у виробничих і управлінських процесах. Це створює передумови для підвищення ефективності функціонування підприємств, зміцнення їх фінансової стійкості та формування конкурентних переваг.

Формування механізму інноваційного розвитку ґрунтується на системі принципів (рис. 1), які визначають його методологічну основу та забезпечують узгодженість складових елементів. Дотримання цих принципів сприяє реалізації стратегічних орієнтирів розвитку підприємств і підвищує ефективність управління інноваційними процесами в умовах трансформації аграрного сектору.

Рис. 1. Принципи формування економічного механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств

Джерело: сформовано автором за [5, 8]

Реалізація зазначених принципів дозволяє сформувати цілісну модель механізму інноваційного розвитку, яка орієнтована на ефективне використання ресурсного потенціалу, технологічну модернізацію виробництва та зміцнення конкурентних позицій підприємств. Водночас важливого значення набуває забезпечення балансу між економічними, ресурсними та екологічними параметрами розвитку, що відповідає концепції сталого функціонування аграрного сектору.

Систематизація визначених принципів формує цілісну методологічну основу побудови економічного механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств як відкритої системи управління. Такий підхід забезпечує орієнтацію на ефективне використання ресурсного потенціалу, технологічне оновлення виробництва та зміцнення конкурентних позицій підприємств.

Важливого значення має узгодження економічних, ресурсних та екологічних складових розвитку,

що відповідає засадам сталого функціонування аграрного сектору. Водночас поєднання принципів системності, адаптивності та інноваційної спрямованості створює передумови для формування гнучкого механізму, здатного реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Цілеспрямований управлінський вплив на процеси модернізації виробництва та підвищення ефективності діяльності підприємств чинять функції механізму інноваційного розвитку, серед яких виділено діагностичну, організаційну, регулюючу, стимулюючу, захисну та контрольну. Діагностична функція передбачає оцінювання рівня інноваційного розвитку, ресурсного забезпечення та потенціалу підприємства. Організаційна - забезпечує формування ефективної системи управління інноваційною діяльністю та координацію її реалізації. Регулююча функція спрямована на оптимізацію використання ресурсів і узгодження інтересів учасників інноваційного процесу. Стимулююча - пов'язана з формуванням мотиваційних інструментів для активізації інновацій та інвестиційної діяльності. Захисна функція забезпечує зниження ризиків і підтримання економічної безпеки підприємства. Контрольна - передбачає моніторинг результатів інноваційної діяльності та коригування управлінських рішень.

Сукупність зазначених функцій формує цілісну систему управління інноваційним розвитком, яка забезпечує узгодження ресурсного потенціалу підприємств із напрямками їх технологічного оновлення та сприяє підвищенню ефективності функціонування в умовах нестабільного середовища.

У структурі механізму важливу роль відіграють управлінські важелі, за допомогою яких реалізуються стратегічні та поточні завдання розвитку. До основних з них належать правові, економічні та організаційні інструменти, що забезпечують практичну реалізацію інноваційних змін на підприємстві.

Правові важелі економічного механізму інноваційного розвитку охоплюють формування нормативно-правового середовища, регулювання інвестиційної діяльності, захист прав інтелектуальної власності та визначення повноважень суб'єктів управління. Важливу роль відіграє державна підтримка, яка сприяє впровадженню інновацій і розширенню доступу підприємств до фінансових ресурсів.

Економічні важелі базуються на використанні фінансових і матеріальних стимулів, зокрема інвестицій, кредитування, податкових пільг, амортизаційної політики, бюджетної підтримки та страхування ризиків. Їх застосування забезпечує активізацію інноваційної діяльності та підвищення ефективності виробництва.

Організаційні важелі передбачають удосконалення системи управління, координацію впровадження інновацій, розвиток персоналу та використання сучасних, зокрема цифрових, управлінських рішень.

Інструменти механізму реалізують управлінські рішення та включають стратегії розвитку, програми модернізації, інвестиційні проекти, заходи з підготовки персоналу та системи оцінювання ефективності. Їх комплексне застосування забезпечує узгодженість управління інноваційними процесами.

Водночас ефективність їх використання залежить від інтеграції у цілісну систему механізму, що враховує специфіку аграрного виробництва - сезонність, ресурсні обмеження та залежність від природних умов.

З урахуванням цього сформовано економічний механізм інноваційного розвитку аграрних підприємств, який відображає взаємозв'язок його елементів і послідовність їх реалізації (рис. 2).

Запропонований економічний механізм інноваційного розвитку підприємств аграрної галузі ґрунтується на системному поєднанні ресурсної бази, функціональних складових та очікуваних результатів, забезпечуючи перехід від формування інноваційного потенціалу до зростання фінансових результатів діяльності. Його метою є забезпечення безперервного інноваційного розвитку на основі інтеграції складових потенціалу та їх орієнтації на підвищення чистого фінансового результату. Вхідною основою механізму виступають матеріально-технічні, земельні, трудові, фінансові, інформаційні, інтелектуальні, технологічні та цифрові ресурси, раціональне використання яких формує інноваційний потенціал підприємств.

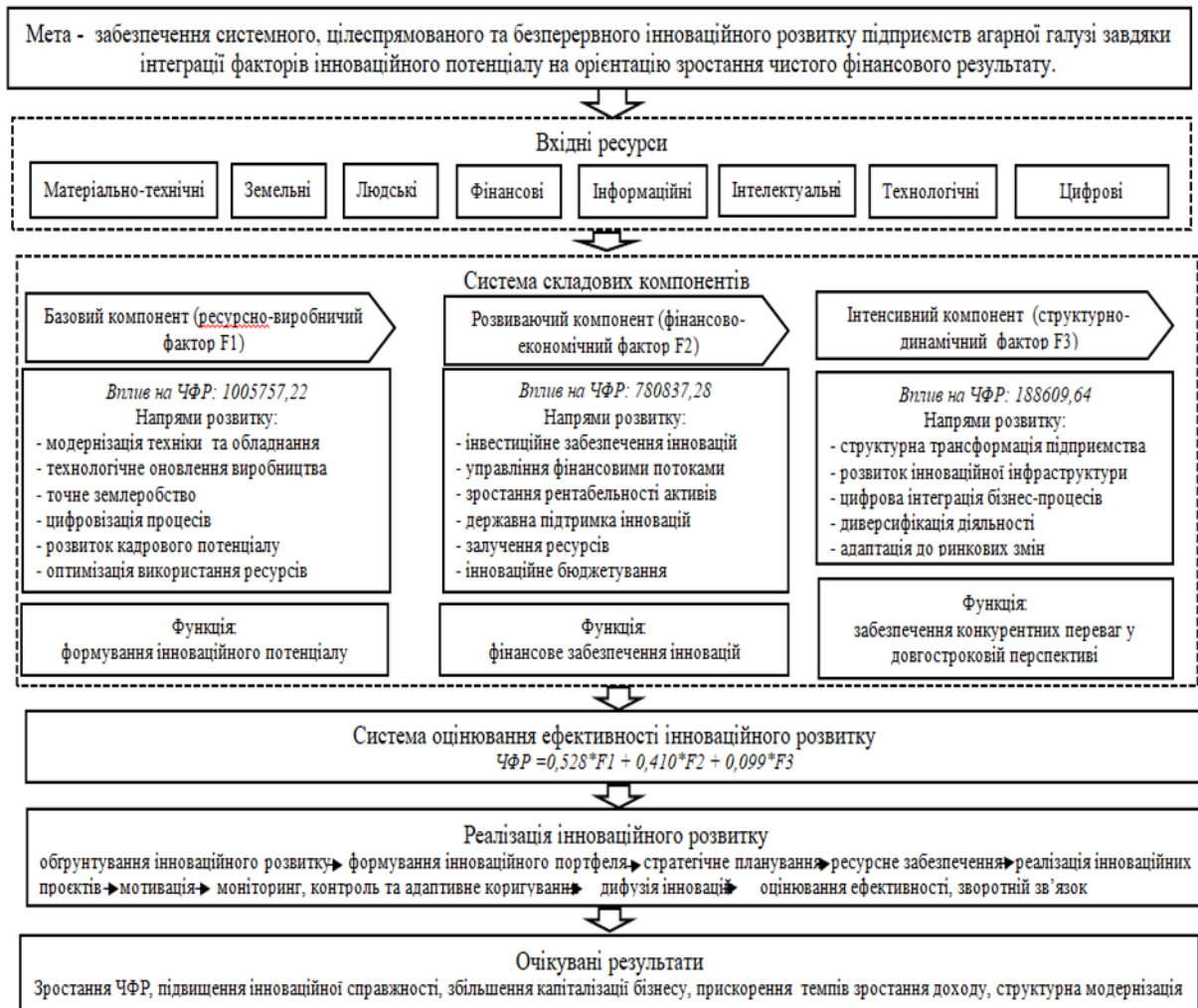

Рис. 2. Економічний механізм інноваційного розвитку підприємств аграрної галузі
Джерело: сформовано автором

Центральним елементом механізму є система трьох компонент — базового, розвиваючого та інтенсивного, сформованих за результатами факторного аналізу. Базовий компонент (F1) відображає ресурсно-виробничі передумови інноваційного розвитку та спрямований на оновлення матеріально-технічної бази, підвищення ефективності використання ресурсів і формування інноваційного потенціалу. Розвиваючий компонент (F2) характеризує фінансово-економічні можливості підприємств і забезпечує інвестиційну підтримку інноваційних процесів, підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами та зміцнення фінансової стійкості. Інтенсивний компонент (F3) відображає структурно-динамічні трансформації та орієнтований на формування довгострокових конкурентних переваг через цифровізацію, диверсифікацію діяльності та адаптацію до змін зовнішнього середовища.

Оцінювання ефективності механізму здійснюється на основі економіко-математичної моделі, яка встановлює залежність чистого фінансового результату від визначених факторів. Найбільший вплив має ресурсно-виробничий компонент, тоді як фінансово-економічний забезпечує умови реалізації інновацій, а структурно-динамічний — адаптацію та модернізацію діяльності.

Реалізація механізму передбачає послідовність управлінських дій: формування інноваційної стратегії, ресурсне забезпечення, впровадження інновацій, моніторинг та коригування рішень. Очікуваними результатами є зростання фінансових показників, підвищення інноваційної спроможності, капіталізації та структурна модернізація підприємств.

Висновки. Розроблений у ході дослідження економічний механізм інноваційного розвитку підприємств аграрної галузі базується на системній взаємодії ресурсів, функціональних компонентів і результативних показників діяльності. Ключову роль у забезпеченні ефективності механізму відіграє

узгоджене функціонування базового, розвиваючого та інтенсивного компонентів, які відображають ресурсно-виробничі, фінансово-економічні та структурно-динамічні аспекти інноваційного розвитку.

Доведено, що найбільший вплив на формування чистого фінансового результату має ресурсно-виробничий компонент, тоді як фінансово-економічний забезпечує умови реалізації інновацій, а структурно-динамічний – адаптацію підприємств до змін зовнішнього середовища та формування довгострокових конкурентних переваг.

Запропонований механізм дозволяє забезпечити послідовність управлінських рішень у процесі інноваційного розвитку та сприяє підвищенню фінансової результативності, інноваційної спроможності та стійкості підприємств аграрної галузі в умовах трансформації економічного середовища.

Література

1. Гнатківський В. (2022). Організаційно-економічний механізм формування інноваційної стратегії аграрних підприємств. *Innovation and Sustainability*, (3), 132–138. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.132.138>.
2. Єфремова Н. Організаційно-економічний механізм управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 81. № 2. С. 115–122. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02.115
3. Тивончук С.О., Тивончук Я.О. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційного розвитку агропродовольчого комплексу України в ринкових умовах (концептуальні та методичні положення). *Економіка АПК*, 2013, №7. С. 98–105
4. Матієнко, В. М. (2024). Формування механізму управління розвитком аграрних підприємств сільських територій. *Журнал стратегічних економічних досліджень*, (3), 93–107. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.3.10>
5. Аксенко П.А. Основні компоненти організаційно-економічного механізму розвитку агроформувань в умовах невизначеності ринку. *Збірник наукових праць “Вчені записки”*. 2025. № 39(2). С. 123–134. http://doi.org/10.33111/vz_kneu.39.25.02.10.068.074
6. Прокопівшина О.В., Коптєва О.В. Особливості та передумови формування організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 20. 2017. С. 521 – 527.
7. Тітенко, З., & Долженко, І. (2024). Фінансовий механізм стимулювання інноваційної діяльності аграрних суб'єктів господарювання в Україні. *Економіка та суспільство*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-167>
8. Pogrischuk G. Organization and economic mechanism of innovation-based agriculture. *International Journal of Economics and Society*. November 2022 , Issue 1
9. Klerkx L., Jakku E., Labarthe P. Management of innovation processes in agriculture. *World Development Perspectives*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.wdp.2024.100566>
10. Fielke S., Botha N., Reid J., Gray D. An integrative review of innovations in the agricultural sector: the roles of agency, structure, and their dynamic interplay // *Technological Forecasting and Social Change*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122035>

References

1. Hnatkivskyi, V. (2022). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm formuvannia innovatsiinoi stratehii ahrarnykh pidpriemstv. *Innovation and Sustainability*, (3), 132–138. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.132.138>
2. Yefremova, N. (2023). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu ahrarnykh pidpriemstv. *Halyskyi ekonomichniy visnyk*, 81(2), 115–122. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.02.115
3. Tyvonchuk, S. O., & Tyvonchuk, Ya. O. (2013). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm aktyvizatsii innovatsiinoho rozvytku ahroprodovolchoho kompleksu Ukrainy v rynkovykh umovakh (kontseptualni ta metodychni polozhennia). *Ekonomika APK*, (7), 98–105.
4. Matiienko, V. M. (2024). Formuvannia mekhanizmu upravlinnia rozvytkom ahrarnykh pidpriemstv silskykh terytorii. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen*, (3), 93–107. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.3.10>
5. Aksenko, P. A. (2025). Osnovni komponenty orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rozvytku ahroformuvan v umovakh nevyznachenosti rynku. *Vcheni zapysky*, 39(2), 123–134. <https://doi.org/10.33111/>

vz_kneu.39.25.02.10.068.074

6. Prokopishyna, O. V., & Koptieva, O. V. (2017). Osoblyvosti ta peredumovy formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu innovatsiinoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, (20), 521–527.

7. Titenko, Z., & Dolzhenko, I. (2024). Finansovy mekhanizm stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti ahrarnykh subiektiv hospodariuvannia v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-167>

8. Pogrischuk, G. (2022). Organization and economic mechanism of innovation-based agriculture. *International Journal of Economics and Society*, (1).

9. Klerkx, L., Jakku, E., & Labarthe, P. (2024). Management of innovation processes in agriculture. *World Development Perspectives*. <https://doi.org/10.1016/j.wdp.2024.100566>

10. Fielke, S., Botha, N., Reid, J., & Gray, D. (2022). An integrative review of innovations in the agricultural sector: the roles of agency, structure, and their dynamic interplay. *Technological Forecasting and Social Change*. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122035>